

't Äörke is een kwartaaluitgave onder verantwoordelijkheid van: Stichting Heemkunde Heer.

Redactieadres:
Hoogveerlinxstraat 113,
6211 AP Maastricht.

Redactie 't Äörke:
G. Eggen (telefoon 043 - 356 07 21 fax 043 - 356 07 22)
P. Wetzels (telefoon 043 - 321 92 37)

Abonnementen:
€ 9,50 per jaar bij vooruitbetaling te voldoen.
Losse nummers € 2,70 (voor zover beschikbaar)
N.B. Bij verzending per post wordt de prijs verhoogd met portokosten,
afhankelijk van bestemming.
ISSN 1388-8471

Tekening voorpagina: Bèr Heuts .
Naamgever van 't Äörke: Sjr Wijts.

Stichting Heemkunde Heer
Inschrijvingsnummer Kamer van Koophandel: 14.058.332
Postbank 807 33 90
Bank: 89.66.34.248

Het bestuur van de Stichting:
W. Eggen, voorzitter (telefoon 043 - 361 24 05)
P. Wetzels, secretaris (telefoon 043 - 321 92 37)
G. Kickken, penningmeester (telefoon 043 - 362 34 89)

't Äörke 21 - oktober 2003

Inhoud:

<u>Pag.</u>	<u>Onderwerp:</u>
2	Van de redactie
3	Een oud boerderijtje aan de Demerstraat.
10	'n Platte bak.
11	De Prijs van Heer 1953, Dries Engelen
15	Vrije Méret
17	Aanvulling redactie op weggevallen noten in Äörke 20.
18	Aquarel van vroegere boerderij Crijs
20	Scharn, een verdeeld dorp.
34	Segeundersj, kerkesvolle en aender vraeme.

Van de redactie.

Geachte lezers:

In nummer 21 gaan we terug naar een niet meer bestaande boerderij aan de Demertstraat. In het midden van dit nummer een weergave, zo als deze boerderij ooit uitzag, van de hand van de in Heer zeer bekende heer Dirk Oosterkamp.

Daarnaast een uitgebreid artikel over de (bestuurlijke) grenzen van het oude Scharn. Met een aantal tekeningen.

Aandacht voor de kunstenaar Dries Engelen, ooit prijswinnaar van "de Prijs van Heer".

Tenslotte lezen we, in het dialect, wat voor volk vroeger door ons dorp trok en hoe op de markt in Maastricht "gehandeld" werd.

Een oud boerderijtje aan de Demertstraat.

Wiel Eggen (deel 1)

Dit verhaal handelt over een boerderij bekend als boerderij "Crijns". De vraag ; wat was er en wie waren de eigenaren in het verleden, hield velen bezig. Vanzelf belanden we dan bij de vraag, wanneer werd deze boerderij gebouwd en zo meer. De boerderij is reeds lang geleden afgebroken. Zij was gelegen op de plaats waar momenteel de voetbalvelden van de jeugdafdeling van de R.K.S.V.Heer liggen. Op dit moment bestaan er plannen om hier een Biologisch Technisch Centrum te doen verrijzen.

Wie waren de eigenaren?

In het bevolkingsregister van 1796 komen we met het nummer 119 de naam Mathieu Hamers tegen. Hij stond ingeschreven met het beroep "Keuter" en was 49 jaar oud.

Deze Mathieu Hamers, in Heer geboren, was weduwnaar van Maria Elisabeth Lindeloef.

Mathieu Hamers trouwde een tweede keer met de weduwe Maria van den Drees, oud 47 jaar te Heer geboren, op maandag 2 maart 1794 1). Ook voor Maria was dit het tweede huwelijk. Of dit huwelijk kinderen voortbracht lijkt ons niet waarschijnlijk, gezien de leeftijd van de bruid op dat moment, nl. 48 jaar. Haar eerste echtgenoot was Johannes Offermans, geboren in Heer 26 april 1754 en overleden te Heer op donderdag 12 december 1788. Deze Johannes was een zoon van dorpsmeester Dionisius Offermans en Joanna Reijnders. Het kapittel verbod Johannes Offermans in 1770 om mergelblokken uit de schepenbank weg te voeren. Maria van den Drees was moeder van een zoon Joannes die in 1787 op zes jarige leeftijd overleed. En een dochter met de namen Johanna Elisabeth Offermans, geboren te Heer op maandag 14 januari 1788.*

Mathieu Hamers was eigenaar van twee woningen waarvan hij één zelf bewoonde. Of hij ook eigenaar was van deze woningen vóór zijn later huwelijk met Maria van den Drees is niet bekend. Of was Maria eigenaresse van deze woningen? De omschrijving "keuter" 2) duidt erop dat hij een klein boerenbedrijfje runde. De woningen leken van oudere*

datum. Dit is op te maken uit het feit dat de muren van de woning 40 cm. dik waren. De veestal die blijkbaar tussen 1797 en 1817 is aangebouwd, had muren met een dikte van 37 cm. Het geheel bleef eigendom van Mathieu Hamers en Maria van den Drees tot 1817. In dat jaar werd de boerderij overgenomen door de kinderen als erfgenamen..

27 mei 1817

Op deze dag werd door notaris P.D.Hupkens in Maastricht een akte van verkoop opgemaakt 3*). Op het kantoor verscheen Paulus Hamers, de eerste zoon van Mathieu Hamers en Maria Elisabeth Lindeloef. Hijzelf was intussen ook weduwnaar en woonachtig in de gemeente Heerlen. Hij verklaarde één vijfde gedeelte van de vaste goederen over te dragen aan Petrus Jaspers, meester schrijnwerker woonachtig te Wijk gemeente Maastricht. Hij was gehuwd met Johanna Elisabeth Offermans ook op kantoor aanwezig. Zij beiden verklaarden de koop te accepteren van 'a'-een stuk akkerland in de Mock achter de biesenweide, rijnende (= grenzend aan) zonopgang 4*) de erfgenamen Bonhorme en zonondergang 5*) de Groenstraat. 'b'-een stuk land gelegen aan de Haese-ooren rijnende zon-middag 6*) Pieter Pieters en noord Christiaan Pieters. 'c'-een stuk bouwland gelegen op den Breemakker rijnende ter eene zijde de kopers, aan de andere zijde Christiaan Pieters, alles gelegen in Heer. Verder werd beschreven dat "het huis met schuur, stallingen en verder bouwagien (= bijgebouwen) gelegen te Heer op de gemeente rijnende en zonopgang de Gemeente. Zonsondergang de heer Lekens, zuid Mathijs Heuts en Noord aan de Gemeente". Het koopcontract werd opgemaakt onder de voorwaarden dat Johanna Maria van den Drees mocht blijven wonen zodat zij levenslang "betochtigd" 7*) is. De verkoper Paulus Hamers was eigenaar voor een vijfde deel van wijlen zijn broeder Mathias Hamers. De koopsom zijnde negen en vijftig franken vijf en twintig centimen, of te wel Acht en Twintig Nederlandse guldens werd ten overstaan van de notaris betaald. De akte werd ondertekend door Jaspers, Vastelleurs en de notaris Hupkens. De verkoper verklaarde zijn naam niet te kunnen schrijven of tekenen.8*)

21 juni 1817

Enkele weken later op 21 juni 1817 verscheen bij dezelfde notaris P.D. Hupkens, 9*)

Hendrik Hellas (namens zijn huisvrouw Maria Gertruda Hamers), Maria Gertruda Lindelofs (huishoudster en weduwe van Joseph Hamers en stipulerende partijformerende voor de kinderen van Lambertus Hamers) en Lambertus Cordewener, landsknecht woonachtig te Wijk gemeente Maastricht, enige zoon van Mathijs Cordewener en wijlen Anna Maria Hamers. Ook zij verkochten elk hun deel, dus tezamen vier vijfde gedeelte van het vastgoed t.w. de stukken land en het huis met aanhoorigheden.

Zij 10) verkochten het geheel voor de som van Een honderd negen en tachtig Franken en zestig centimen. In Nederlands geld bedroeg dit negen en tachtig Nederlandse gulden en vijftig cent.*

Ook dit contract werd door de verkopers, koper en notaris ondertekend. Het geheel te weten de stukken land alsook het huis werd dus eigendom van Petrus Leonardus Jaspers en Johanna Elisabeth Offermans.

Openbare verkoop in 1836

Zij bleven eigenaar van het genoemde pand en landerijen tot 1836. In dat jaar vond de verkoop plaats nadat de rechtbank van het arrondissement Maastricht, zitting houdende te Tongeren 10) geautoriseerd was in gevolge vonnis op request van 30 maart 1836. 11*)*

Er waren aan deze openbare verkoop verschillende voorwaarden verbonden. Een daarvan was dat de eventuele kopers pas gebruik van het gekochte konden maken nadat de oogst door de verkopers was binnen gehaald. Beide percelen werden verkocht. Het eerste perceel aan Johannes Wilhelmus Germain, dokter in de Genees-, Heel- en Tandkunde uit Maastricht.

Het tweede perceel aan Jan Pieter Piters, herbergier wonende op de Scharndertweg gemeente Amby. De koopakte werd door diverse personen ondertekend o.a. de heer F.T. Foppen, een schoolonderwijzer uit Amby, Leopold Duquesne, grondeigenaar uit Scharn, Francis Theodoor Corten, vrederechter te Meerssen en notaris J.W.Boots.

10 februari 1841

Na het overlijden van zijn echtgenote Johanna Elisabeth Offermans, verscheen Petrus Leonardus Jaspers, van beroep schrijnwerker, op 10 februari 1841 andermaal op het kantoor van notaris C.A.R. Deflize te Maastricht. Blijkbaar was er onenigheid ontstaan tussen de vader en zijn meerderjarige kinderen die hun moedersdeel opeisten. Zij verschenen voor de notaris, omdat hijzelf en de kinderen het verlangen hadden via een openbare verkoop uit de onverdeeldheid te geraken van na te noemen goederen. De Rechtbank van Maastricht had autorisatie gegeven over te gaan tot deze openbare verkoop na de bekendmaking van 25 januari 1836. 12)*

Inzet van deze veiling waren het huis en twee stukken bouwland: gelegen op den Breemakker tussen Heer en Gronsveld, en gelegen op de Varkensrug onder de gemeente Heer.

Hij handelde in eigen naam als vader en wettige voogd van zijn minderjarige kinderen verwekt bij zijn overleden huisvrouw.

Verder verschenen als tegenpartij zijn meerderjarige dochter Elisabeth Jaspers, vergezeld van haar man Joannes Wijnands, metzelaar 13*) en de overige meerderjarige kinderen Willem Jaspers en Theodorus Jaspers, beide met het beroep schrijnwerker en wonende te Heer.

De twee stukken bouwland werden in het openbaar geveild en verkocht. Het huis werd echter niet verkocht. Men trok het uit de veiling terug, omdat er geen hoger bod kwam, doordat het in zijn geheel verkocht moest worden. Het mocht niet in een aantal loten verbrokeeld worden. De akte werd voorgelezen en van tien handtekeningen voorzien.

Het huis bleef zodoende eigendom van Petrus Leonardus Jaspers en zijn minderjarige kinderen verwekt in huwelijk met Elisabeth Offermans.

Verkoop van het huis met schuur, stalling en weide d.d. 3 mei 1841

Toch waren Petrus Leonardus Jaspers en zijn kinderen vastbesloten ook het huis met aanhorigheden te verkopen. Al was het geheel in veertig parten te verdelen. Niet alleen Jaspers maar ook zijn kinderen en

kleinkinderen zouden ieder hun part krijgen. Jaspers was voor vier veertigste deel erfgenaam, terwijl het andere aandeel het eigendom van gezamenlijke kinderen als enige erfgenaam was. Het geheel was gelegen op "de Demer", groot Zeven en zestig roeden, Zestien ellen vierkant. Het kadastrale plan 14) vermeldde als ligging dat het geheel in het oosten rijnende was aan het Biessenbroek.*

Het geheel werd ingezet voor Duizend gulden en na verschillende "hoogsels" 15) voor Dertien honderd gulden toegewezen aan Servais Yerna, Bouwmeester, in huwelijk met Maria Hanikenne, beide woonachtig in Maastricht.*

Alle betalingen moesten gedaan worden in goede gangbare munten in gouden of zilveren Nederlandsch geld. Ook deze verkoop vond plaats ten overstaan van notaris Deflize en Andreas van Melsen, plaatsvervangend vrederechter te Maastricht. 16)*

Tijdens de periode dat Servais Yerna eigenaar was van het pand, liet hij in het jaar 1877 een veestal aanbouwen. Dit is op te maken uit de kadastrale meetkaarten. Bijgaande tekeningen geven deze wijzigingen duidelijk aan. Eveneens in deze periode vond in de onmiddellijke nabijheid van de weilanden en de boerderij, de aanleg van de spoorlijn Luik-Maastricht plaats.

1*) Deze gegevens zijn beschikbaar gesteld door Ger Eggen. Hij doet regelmatig onderzoek naar namen van families die destijds in Heer woonden.

2*) Een kleine, niet voor vol meetellende boer.

3*) Bron: G.A.Maastricht, Notarissen Maastricht. Notaris Hupkens 27 mei 1817 Nr. 118.

4*) Zonopgang = het Oosten.

5*) Zonsondergang = het Westen.

6*) Middag = het Zuiden

7*) Betogtigd = een zorgeloos leven leiden. Uit: "Kluge Etimologische's Wörterbuch" Berlijn, 1967

8*) De erfgenamen waren op dat moment in 1817:

Uit het huwelijk Mathieu Hamers x Maria Elisabeth Lindeloef;

a) Paulus Hamers x Anna Catharina Budels.

b) Maria Gertruda Hamers x Hendrik Hellas.

c) Weduwe Maria Gertruda Lindelofs x Joseph Hamers +.

d) Kinderen van Lambertus Hamers+ x Maria Janssen+.

e) Mathijs Cordewener zoon van Anna Maria Hamers+ x Mathijs Cordewener.

Over Johanna Elisabeth Offermans wordt in deze aktes niet geschreven. Zij behoorde dus niet tot de partij der verkopers. Hieruit kan wellicht de conclusie getrokken worden dat Maria van den Drees in 1794 bij Mathieu Hamers is komen inwonen, waardoor de dochter geen erfgenaam was.

9*) Bron; G.A.Maastricht Notarissen Maastricht, Notaris P.D. Hupkens 21 juni 1817 nr.137

10*) Uit het huwelijk Petrus Leonardus Jaspers x Johanna Elisaberth Offermans werden de volgende kinderen

geboren:

- a) Elisabeth Jaspers x Johannes Winands
- b) Willem Jaspers - meerderjarig
- c) Theodorus Jaspers - meerderjarig
- d) Maria Jaspers - minderjarig
- e) Hendrika Jaspers - minderjarig

10*) Maastricht behoorde in die tijd tot het Belgische grondgebied, en de rechtbank had haar zetel in Tongeren.

11*) Bron; G.A.Maastricht Notarissen Maastricht, Notaris Jan Winand Boots te Amby 18 april 1836 nr. 225

12*) Bron; Kadaster Limburg, Bredeweg 239, 6043 GA Roermond.

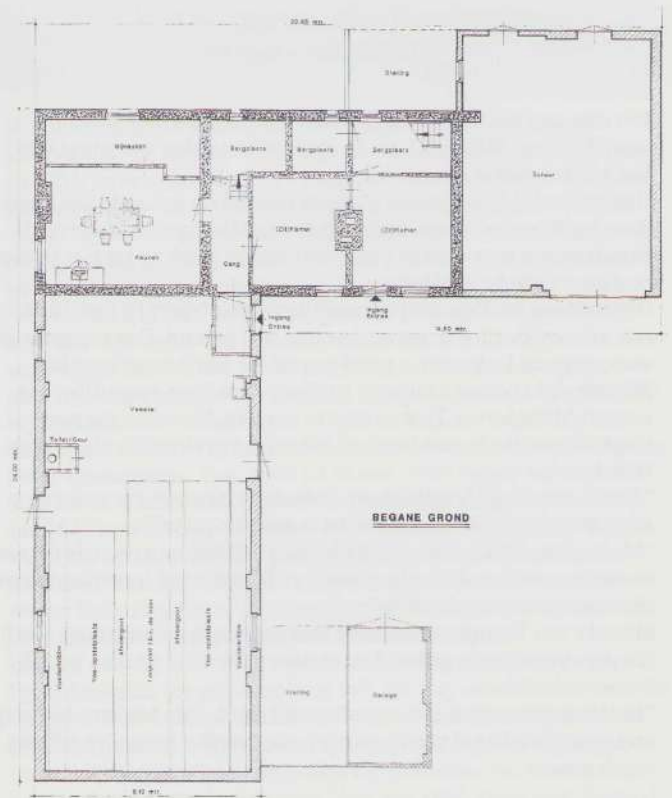
Notaris C.A.R. DeFlize Maastricht. dd. 10 februari 1841. Reg. 21 nr.23

13*) Comparant is partijvormend in hetgeen gedeeld en beschreven is.

14*) Nadat Limburg in 1839 weer tot de Nederland was aangewezen kon het kadaster in deze omgeving beginnen. Ook is het opmerkelijk dat het geheel grensde aan het Biessenbroek. Wellicht was het gehele gebied pas met biessen aangeplant? Dit was het gebied waar later de populieren zijn gegroeid.

15*) Een hoger bod dan waarvoor de koop werd ingezet.

16*) Bron; G.A. Maastricht Notarissen Maastricht Notaris DeFlize dd. 3 mei 1841 Nr. 64 inventaris nr. 3176a

Tekening (plattegrond, begane grond) van de voormalige boerderij Crijs aan de Demertstraat (W. Eggen, 2003).

'n Platte bak
Onbekende schrijver.

D'n eine zaet tot 't Zjeng van Pervaos waor, d'n aandere vertèld 't waor Thijs van Meij dae 't gezag zow höbbe mé dae 't nog neet wèt, huurt 't noo veur d'n iersjte kier.

Hón zeike altied op dezelfde plaats en paerd doen dat aoch. Die bieste doen wat hön natuur höm ingief. Thijs van Meij haw 3 klaante op de Kersjtraot boe heer aldaags e paar liter mëllek brach en get eier en noo en daan e sjtökske gooj boter.

Oondertössje tot Thijs die luij gereefde zijkde n't peerd e look in de grond want de sjtraote waore dow nog neet getaard. Dao zag geine get vaan, vaan dat look, want e peerd moot doen wat 't neet laote kèn.

Mé toen de krak 's andrendaags aoch nog 'nen houp viege debee lag, woort 't Mieneke van Teunsje toch te mechtig. Neet veur die paar viege, dat peerd wis neet beter mé iddersjkier op dezelfde plaats veur häör deur!

"Zègk", reep 't op de mëllekboer, "kènste de bies neet get weijerop zètte, edersj kier veur mien deur dat is neet zoe propel".

"Medam"zag Thijs, of waor 't toch Zjeng? "Medam 't peerd is dat noo eimaol gewaend en daan, die aandere zalle zègke laot 't peerd zeike en sjiete boes tiech de mëllek lieversj".

Mieneke van Teunsje vernaoderde zich get en zag op hoeg puuj: "Iech bèn dao neet mie van gedeend, veer mien paart hæng ste n'm 'ne zak oonder ze look".

"Me Medam"zag Sjeng, of waor 't toch Thijs?, "Me Medam, dat haolp neet, want iech hön al veertig jaor 'ne zak troonder haange en ich sjiet nog deneve".

De Prijs van Heer 1953, Dries Engelen.
Ellen Stevens.

In zijn schitterende woning, de voormalige stallen van landgoed Meerssenhoven, hebben we onlangs de winnaar van de prijs van Heer uit 1953, de beeldhouwer Dries Engelen, bezocht. Engelen woont hier samen met zijn vrouw. De inrichting van zijn bijzondere woning bestaat, zoals wel te verwachten, onder andere uit diverse beeldhouwwerken en modellen. Een prachtige inrichting die tevens een goed beeld weergeeft van de ontwikkeling van de kunstenaar.

Engelen werd in 1927 te Tegelen geboren als jongste in gezin met 6 kinderen. Zijn vader was een steenfabriek arbeider die nog met ouderwetse ringovens werkte. Op de lagere school bleek reeds zijn gave goed te kunnen tekenen en toonde hij zijn grote interesse in godsdienst. Bij het keramisch atelier Russel -Tiglia te Tegelen begon zijn eerste leerschool (1940-1947). Hier werkte hij o.a. samen met Piet Killaers en Frans Timmermans. Van 1946 tot en met 1947 volgde hij een opleiding aan de Stadsacademie Maastricht bij Charles Vos, waarnaar hij van 1947 tot 1950 naar Indonesië moest tijdens de politionele acties. Van 1950 tot 1954 volgde hij een opleiding aan de Jan van Eyck-Academie alwaar hij de Prijs van Heer kreeg. Vanaf 1954 tot 1980 werkte Dries Engelen als zelfstandig kunstenaar en heeft hij meerdere jaren les gegeven aan de Stadsacademie te Maastricht.

Engelen ontving in 1954 bij zijn eindexamenuitreiking van de Jan van Eyck-Academie het predikaat "met lof". De jury waardeerde vooral "de rustige en evenwichtige manier van werken en de menselijke uitdrukking" in zijn werk. Tijdens deze diploma-uitreiking ontving Engelen tevens uit handen van de toenmalige Burgemeester van Heer de heer Kessen, de Prijs van de Gemeente Heer van 1953. Deze prijs bestond uit een geldbedrag van 500,- gulden.

Voor dit geldbedrag ontwierp Engelen een gevelversiering voor het toenmalige Gemeentehuis van Heer aan het Raadhuisplein. Het werd een kalkstenen reliëf, voorstellende het wapen van Heer met zoals wel bekend links St. Servatius en rechts St. Petrus, die aan Servatius de

sleutel "van het Rijk der Hemelen" geeft. Tussenbeide staat het wapen van het voormalige St. Servaas met de rijksadelaar en de sleutel van St. Servaas (zie Aörke 5 1999, blz.16). Het reliëf was in 1955 voltooid en geplaatst aan de gevel van het Raadhuis (bovenaan) waar het heden ten dage nog te zien is.

(Zie afbeelding pagina 13)

Engelen ontving hierna nog een opdracht van de gemeente Heer voor het maken van enkele gevelversieringen voor het pand aan de Dampstraat waar de Brandweer en Openbare Werken waren gevestigd. Hij ontwierp hiervoor in 1958 twee reliëfs in chamotte klei voorstellende twee brandweerlieden die een brand blussen en een arbeider met beitel en stenen in de hand en een arbeider bezig met het plaatsen van een raam en een fontein en bloemen op de voorgrond. Duidelijke verwijzingen naar de opbouw en groei van de gemeente.

(Zie afbeelding pagina 14)

Een derde reliëf door Engelen ontworpen voor het pand aan de Dampstraat is het reliëf van de Salamander. Dit reliëf is in tegenstelling tot de andere twee die verwijderd zijn, nog te zien aan de gevel.

Naast zijn werk als beeldhouwer is Engelen 35 jaar lang creatief therapeut op Vijverdal geweest. Bij zijn afscheid hier, werd een speciaal boek uitgegeven dat de geest van zijn manier van werken in al die jaren weergeeft. Naast zijn jarenlange inzet voor de mensen van Vijverdal heeft hij daar nog iets achtergelaten. Wie af en toe langs Vijverdal komt, is het vast wel eens opgevallen, het grote kunstwerk dat op het plein bij de ingang staat. Dit abstracte beeld is ook door Engelen ontworpen en stelt voor het symbool van de letter Psi (ψ), een letter waarvan in de psychiatrie veel gebruik wordt gemaakt en de betekenis heeft "de geest overwint".

Dries Engelen (1955): Wapen (voormalige) gemeente Heer (kalksteen)

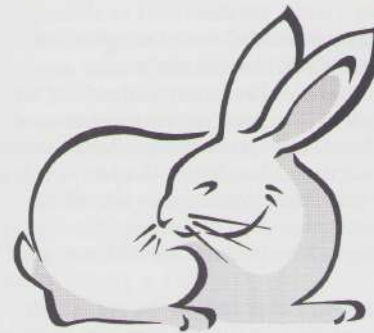

Dries Engelen (1958): *Openbare Werken gemeente Heer (Chamotte klei).*

Vrijje Mérrret Gèr Wijts.

Op d'n iersjte vriedeg van de maond waor 't vrijje merret in Mesjtreech. Dat wow zègke tot 'n ederein get kós verkaope op de merret es heer wow. Gein vaste plaatse mie mé veurdevoots, wie ste kaoms kóste dich äöreges zètte en d'ne mazzjerang te kiek en te kaop zètte.

Iech mog wel 'ns mèt es moéder nao de merret gong es ze get te verkaope haw. E paar klein kneinskes, get aende eijer of get pléntsjes die

ze zellef getrokke haw. Alles gedrage in 'ne bedelskórref, vaan Hier tot de merret.

Aoch al 'ns vètte remmelae-rsj of moore die 't neet mie dege, deeg ze op de merret van de hand veur 'nen tuiteluit. En de luij die häör kóste en dat wiste maakde dao gebruik vaan en zatte häör soms aoch nog aaf.

Iech gong gaere mèt nao de merret, want iech heel van 't

geratel van de kerre met die iezere rijpe op de kinderköpkes en es de karreljong dan aoch nog sjpaelde en 't gekeeks vaan de vösjwiever dao boven oet, daan voolt ich mich dao ech op me gemaak. In eder gevaal liever op de merret daan bee de zusterkes op de bewaarsjaol.

Die van Mesjtreech zagte wel 'ns *buurke* tegen dich, ömtot ste kloompe aan haws. Mé es die vaan Mesjtreech boete kaome woorte zeej aoch oetgesjolle veur *sjtöppesjietersj*. Ze kraoge dus vaan 't zelfde lake e pak.

Dees kier haw moéder 'n deil aende-eijer en dreij kneinskes. Twie zjwerte en ei greijs.

Veer hawwe dae muirige aal 'n hiel tedsje gezete zoe ömtreent beej Minckelers en dao haw nog geine gebierd nao de sjoen kneinskes vaan

moéder. Sjus wie ze d'n dook weer euver de kórref wow lègke en op hoés aan wow goon mèt häöre kommérsj, kaom 'ne sjieke hier aan met e klei meideke. De maan haw e soort hoege zijje op en hét e struije huudsje mèt e leinsje veur 't vas te beende oonder z'n kèn en 't haw e greun floere klèdsje aan mèt e gefroezjeld rensje.

Aoch... zag 't tegen d'n hier, zeker z'ne pa, aoch wat zien dat sjoen kneinskes, kaop mich die. De maan loerde 'ns nao moéder en vroeg: "wat kooome die?". "Ei wóllemke eint, feertig sent 't koppel en es g'r ze all drei pak viefenvieftig cent" zag moéder.

"Wat veur eint hajste gaere gehad" vroeg de pa aan 't keend.

"Dat zjwert" zag 't maedeke en 't wees "dat dao."

"Daan gaef dat mer"zag 'r tege moéder. Mé 't keend zag gaw "mèt dein aandere zjworte debee veult 't zich neet zoe alleijn".

"Dat is ouch zoe"zag d'n hier "gaef die zjworte mer alletwie" en her gaof moéder twie wóllemkes, en moéder gaof 'm twie knepkes vaan vijf truk. D'n hier deeg z'nen hood aaf en zat de bieskes dao in, en zoe sjtievelde ze de Bossjraot op, stapde dao bee de sint Matthijs in 'n kojts mèt peerd, en ich zeen ze nog goon, heer bloetskops en hét mèt z'n vlesse häörkes oonder z'nen hood oét.

Totste dich zoeget nog veur de geis kèns hole nao zoevöl jaore toert ?

Dat keump good van pas zal moéder wal gedach hóbbe wie ze häör sént tèlde die ze geluus haw, want dao mós dat jaor weer eine de kemunie doén... en de greijs moor haw toch weer sjus gejöngeld...

Aanvulling redactie op weggevallen noten in artikel in Äörke 20.

Omdat abusievelijk de noten waren weggevallen in 't Äörke 20 van het artikel "Impulsief, buig en oppervlakkig..." Een korte karakteristiek van Heer anno 1943 (Deel 2) volgen hier nog enkele gegevens:

- Deel 1 hebt u kunnen lezen in 't Äörke 19, p. 20-22.

- Het gehele artikel berustte op het volgende archiefstuk: Gemeentearchief Maastricht (GAM), Archief voormalige gemeente Heer 1905 - 1970, ongenummerd, plaatsingsnummer 1.853 (321); enkele documentaties over historische gebouwen en i.z. karakteristiek der gebouwen, opgemaakt in 1943 en 1944.

- Het adellijk huis dat afgebrand was (p. 5), betrof de aan Bemelerweg gelegen riddermatige hoeve Het Kerkske, die in de nacht van 3 op 4 juni 1852 volledig uitbrandde, waarna zij niet meer herbouwd werd (Journal du Limbourg, 4 Juni 1852). Tegenwoordig bevinden zich enkele onderwijsgebouwen op deze locatie.

- de op p. 6 genoemde Spaarnaay en De Vooys, A.C. waren sociaal-geografen die vanaf 1933 gepubliceerd hebben over de migratie van de plattelandsbevolking in Nederland.

De gegevens over C.A. Huygen zijn gebaseerd op Nederland's Patriciaat 44 (1958), p. 140 - 153

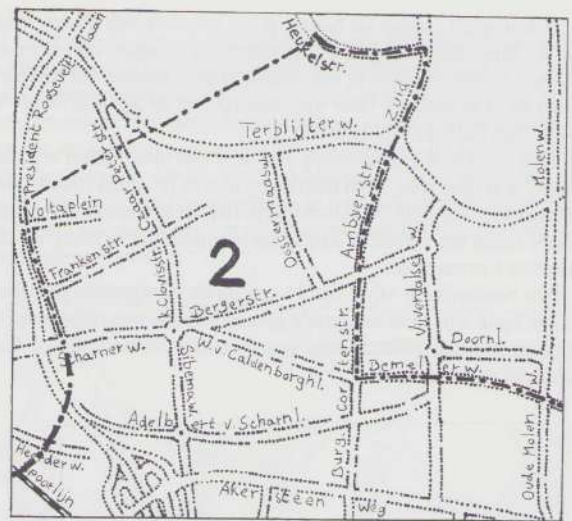

Aquarel van het boerderijtje Crijns anno 1950, vervaardigd door de heer D. Oosterkamp.

De grens van de schepenbank liep vanaf het Leprozenhuis, waar nu aan de Scharnerweg de vestiging van Albert Heijn ligt, in noordelijke richting tot ongeveer aan de Voltastraat, langs de oostzijde van de President Rooseveltlaan. Van af dat punt liep de grens over een voetpad in oostelijke richting, het zgn. Heukelpad. Dit pad liep tot aan het kapelletje op de hoek Heukelstraat/ Ambyerstraat Zuid en was tot in de twintigste eeuw de kortste verbinding tussen Amby en Maastricht. Dit grensverloop betekend dat de Scheverstenenhof, beter bekend als het huis van Jonkheer Raef, gelegen even ten oosten van het huidige huis Ravenkamp aan de Ambyerstraat Zuid, tot het gebied van de schepenbank Heer behoorde. Dit moet de verklaring zijn voor het gegeven dat deze hof, tot in de zestiende eeuw, eigendom was van het geslacht Scharn.

In deze tekst is sprake van broekland, een element dat tot verwarring heeft geleid. In verband met Heer wordt dat broek, een geregeld door de Maas overstroomd zompig grasland, al snel geïdentificeerd als 'het Broek' tussen de Demertstraat en Onder de kerk, maar ook Amby had vroeger broekland. In 1541 is daar sprake van de 'hoff Int Broeck tot Ambij' en in 1549 van 'den laethoef genoemd Int Broeck'. (4) Dit alles betekent dat het grondgebied van Heer tot ver in het huidige Amby reikte.

Vanaf de splitsing Heukelstraat, Ambyerstraat zuid vervolgt de grens zijn weg in zuidelijke richting, om de Dusen- of Dousberg heen. Deze 'berg' lag tussen de Bergerstraat en de Bemelerweg en reikte tot aan de Burgemeester Cortenstraat. (5) Dat wil zeggen dat de grens van Heer de Ambyerstraat zuid en de Burgemeester Cortenstraat volgde. Vervolgens ging de grens, via de Bemelerweg, in oostelijke richting verder. In deze periode was Scharn dus verdeeld tussen Heer en Meerssen. Immers Amby maakte van deze laatste plaats tot aan de Franse Revolutie deel uit.

Afb. 2. De grens van de schepenbank (2) in 1494.

10 juni 1528 (6)

Op deze dag wordt de grens vastgelegd tussen de stad Maastricht en het land van Valkenburg, in deze de hoofdbank van Meerssen. De beschrijving start bij 'de Bek' aan de Maas, ten noorden van de stad. Van daaruit ging het in zuidoostelijke richting tot in de buurt van een kersboomken dat we in de volgende beschrijving ook tegen gaan komen. Van daar liep de grens langs de President Rooseveltlaan in zuidelijke richting tot aan de Scharnerweg bij Albert Heijn. Vervolgens ging het in oostelijke richting via de Bergerstraat tot aan de Burgemeester Cortenstraat. Daar ging de grens via die laatst vermelde straat in zuidelijke richting verder tot aan het kruispunt met de Bemelerweg en de Wet- houder Van Caldenborghlaan.

Op dat kruispunt eindigt de beschrijving van de grens tussen Maastricht en Meerssen. Aangezien Meerssen ten noorden van de beschreven grens lag en Maastricht ten zuiden er van, kunnen we hieruit afleiden dat de schepenbank Heer toen niet tot aan de Scharnerweg- Wethouder Van Caldenborghlaan reikte.

Ook lijkt het dat de Bemelerweg wel de grens tussen Heer en Meerssen vormde, want die weg werd hierboven niet in de grens tussen Meerssen en Maastricht vermeld. Waarschijnlijk liep de grens tussen Maastricht en Heer vanaf het vermelde kruispunt in zuidelijke richting via de Burgemeester Cortenstraat.

Uit deze beschrijving blijkt dat 34 jaar na de voorgaande grensbeschrijving, de bank van Heer een groot gebied had moeten prijsgeven op Meerssen en Maastricht. Scharn was toen dus verdeeld tussen Heer, Maastricht en Meerssen.

Afb. 3. De grenzen op 10 juni 1528 tussen de schepenbanken Heer (2), Meerssen (3) en Maastricht (4)

Midden XVIde eeuw (7)

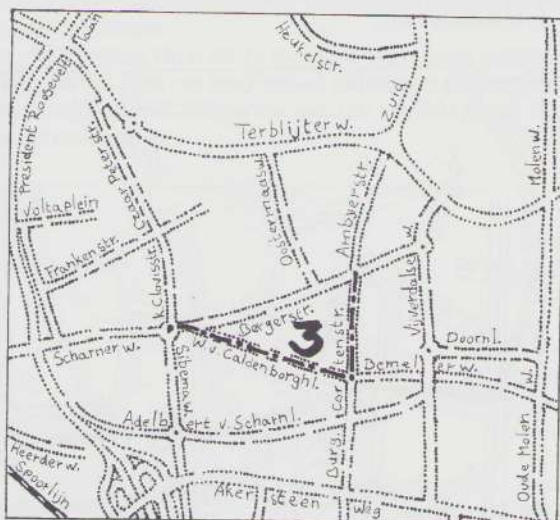
Rond 1550 liep de grens tussen de hoofdbank Meerssen en de schepenbank Heer vanaf de Oude Molenweg via de Bemelerweg, Wethouder Van Caldenborghlaan en Scharnerweg, midden door het gehucht Scharn tot aan de President Rooseveltlaan. (8) Dat wil zeggen dat de huizen ten zuiden van de weg Maastricht Aken nu bij Heer hoorden en die aan de overzijde van de straat bij Meerssen. Vervolgens liep de grens via de President Rooseveltlaan in noordelijke richting verder langs 'eene keersenboom' en van daar af over het Geusselterbroek naar de Meerssenerweg.

Afb. 4. De grens tussen de schepenbanken Meerssen (3) en Heer (2) in het midden van de zestiende eeuw.

1590 ⁽⁹⁾

In het register van de proost van Meerssen bevond zich de volgende omschrijving. Vanaf de splitsing Bergerstraat, Wethouder Van Caldenborghlaan liep de grens zuidelijk van de huizen langs de Wethouder van Caldenborghlaan tot aan de Burgemeester Cortenstraat. Deze vormde vervolgens de grens in noordelijke richting tot aan de Bergerstraat. Het gebied ten noordwesten van deze grens behoorde bij de hoofdbank Meerssen.

Afb. 5 Een gedeelte van de zuidgrens van de schepbank Meerssen (3) in 1590.

Tot 10 mei 1708 ⁽¹⁰⁾

Op deze dag vond een visitatie plaats van de grens tussen Meerssen en Maastricht, waarbij de heren van Maastricht aangaven welk gebied vol-

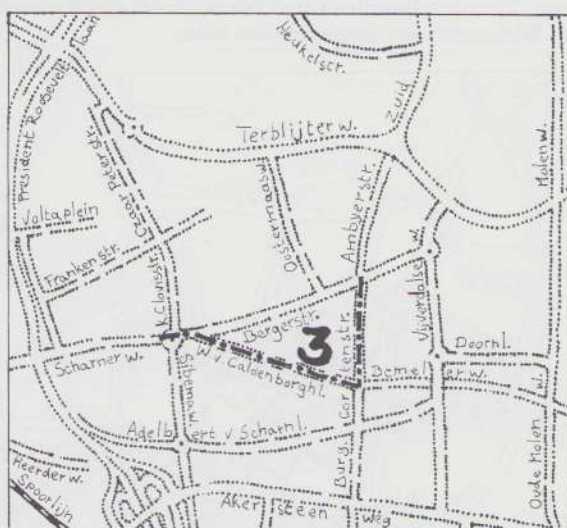
gens hun tot de stad behoorde. Hier was de delegatie uit Meerssen het niet mee eens, maar daarover bij het volgende item meer. Omdat het grensverloop dat door Maastricht werd voorgesteld waarschijnlijk tot het moment van deze visitatie in de praktijk werd gebezigd laten wij het hier volgen. De Maastrichtse delegatie stelde namelijk dat alle landerijen en huizen, zowel ten noorden als ten zuiden van de Wethouder Van Caldenborghlaan (toen de Cruysweg genaamd) bij Maastricht behoorden. Voor de schepbank Heer betekende dit, dat zij toen niet tot aan de Wethouder van Caldenborghlaan reikte.

Afb. 6. Bij benadering de grenzen tussen de schepbanken Meerssen (3), Maastricht (4) en Heer (2) tot 10 mei 1708.

Vanaf 10 mei 1708 (11)

Op deze dag vindt een visitatie van de grens tussen Meerssen en Maastricht plaats. Tijdens het onderzoek presenteren de vertegenwoordigers van Meerssen het, hierboven aangehaalde register en het daarin beschreven grensverloop. De vertegenwoordiging van Maastricht, die zich aanvankelijk een veel ruimer gebied had toebedeeld, protesteerde hier niet tegen. Hierdoor is vanaf deze dag de grens weer als in 1590.

Afb. 7. Een gedeelte van de zuidgrens van de schepenbank Meerssen (3) vanaf 10 mei 1708.

1746 (12)

Uit dit jaar stamt een kaart, waarop de grenzen van Maastricht op de oostoever van de Maas zijn aangegeven. Op het stuk weg dat tot ongeveer 1965 de verbinding vormde tussen de Sint Josephstraat en de

Bloemenweg, begint binnen het bestek van dit artikel de grensbeschrijving tussen Heer en Maastricht, en wel ongeveer honderd meter ten oosten van de huidige spoorwegovergang bij de Alphons Ariënsstraat. Van daaraf ging het in een rechte lijn naar het noorden tot aan het punt waar de Heerdergroenweg op de Scharnerweg aansluit. Nu ging het verder in oostelijke richting via de Scharnerweg en de Wethouder van Caldenborghlaan tot aan het kruispunt met de Burgemeester Cortenstraat.

Van af dit kruispunt kwamen er twee andere grenzen bij. De grens tussen Heer en Meerssen vervolgde zijn weg via de Bemelerweg in oostelijke richting en de grens tussen Maastricht en Meerssen ging van hieruit in noordwestelijke richting verder. Deze laatste begon met een recht lijnstuk vanaf het kruispunt, georiënteerd op kasteel Geusselt, tot midden op de Bergerstraat. Van hieraf werd de Bergerstraat ongeveer tweehonderd meter in westelijke richting vervolgd om dan in noordelijke richting, weer georiënteerd op kasteel Geusselt, verder te gaan tot enkele meters ten noorden van de Pastoor Jacobsweg. Vandaar liep de grens in noordwestelijke richting verder.

Afb. 8. De grenzen in 1746 tussen de schepenbanken Maastricht (4), Meerssen (3) en Heer (2).

Van 19 december 1794 tot 23 april 1796

Deze streken maakten sinds enkele weken deel uit van Frankrijk toen op 19 december 1794 de schepenbanken werden vervangen door kantons. De delen van Scharn die tot op dat tijdstip bij de schepenbanken Meerssen en Heer hadden behoord kwamen daardoor gezamenlijk bij het toen nieuw ingestelde kanton Meerssen. (13) Scharn was nu verdeeld tussen Meerssen en Maastricht.

Afb. 9. De grens van 19 december 1794 tot 23 april 1796 tussen de kantons Maastricht (4) en Meerssen (3) (waar Heer bij behoorde).

Van 23 april 1796 (14) tot 17 februari 1800

Op 23 april 1796 besliste de centrale administratie van het Departement van de Nedermaas dat het gedeelte van Wyck dat buiten de muren van de vesting Maastricht gelegen was, bij het kanton Meerssen gevoegd zou worden waardoor Scharn in zijn geheel bij Meerssen kwam.

Van 17 februari 1800 tot 1 januari 1920

Op 17 februari 1800 voert Napoleon de gemeentes in, in hun huidige opzet. Dit betekende voor Scharn dat het verdeeld werd over twee gemeentes: Amby (dat nooit eerder een eigen administratieve eenheid had gevormd) en Heer & Keer. De grens tussen beide gemeentes werd gevormd door: Scharnerweg, Bergerstraat, Burgemeester Cortenstraat en Bemelerweg. De exacte grenzen werden overigens pas op 30 april 1803 vastgesteld in een proces-verbaal dat op 9 mei 1806 werd goedgekeurd. (15)

Afb. 10. De grenzen van 17 februari 1800 tot 1 januari 1920 tussen de meentes Meerssen (3), Amby (5) en Heer (2)

Van 1 januari 1920 tot 1 juli 1970

Annexatiedatum, door Maastricht, van de huidige Maastrichtse wijken Wittevrouwenveld, Wijckerveld, Heugemerveld en Randwijck. Hierdoor kwam het gedeelte ten westen van de splitsing Scharnerweg, Bergerstraat en Wethouder Van Caldenborghlaan bij Maastricht, terwijl de grens tussen Amby en Heer niet wijzigde.

Na meer dan 120 jaar werd een gedeelte van Scharn weer bij Maastricht gevoegd.

Afb. 11 De grenzen van 1 januari 1920 tot 1 juli 1970 tussen de gemeentes Maastricht (4), Amby (5) (en Heer (2)).

Van 1 juli 1970 tot nu

Op deze datum houden de gemeenten Heer en Amby op te bestaan. Hun aandeel in Scharn wordt gevoegd bij de gemeente Maastricht, waardoor Scharn in dat jaar in zijn geheel onder één lokaal bestuur komt.

- (1) Franquinet, D.G. Beredeneerde inventaris der oorkonden en bescheiden van de abdij Kloosterrade en van de adellijke vrouwenkloosters Marienthal en Sinnich, berustende op het provinciaal archief van Limburg, akte no. 7.
- (2) Habets, J. De oude grensscheidingen der dorpen Meerssen, Bergh, Heer en Bemelen, in: PSHAL 4 (1867), blz. 49-51.
- (3) Van de Venne volstond in zijn Geschiedenis van Heer, met een globale vertaling van het origineel, waarbij de indruk bestaat dat hij zich teveel liet leiden door de situatie van rond 1800.
- (4) Janssen de Limpens, K.J.Th. Leen- en Laathoven in de Maaslandse Territoria voor 1795, Maastricht, 1974, blz. 67-68. B. Eggen, Verleden en heden rond 't Kapelke, Maastricht, 2001, blz. 2.
- (5) Crassier, Louis baron de, Dictionnaire historique du Limbourg Néerlandais de la période féodale à nos jours (vervolg), in: PSHAL 67 (1931) blz. 145. Hoeve 'het Kerkske' dat op de plaats van de huidige MTS lag wordt in een tekst gesitueerd op de Dusberg.
- (6) Eversen, H.P.H. Limietbeschrijvingen van Maastricht, den Vroenhof, Tweebergen en St. Pieter, gevolgd door een paar wijkverdelingen, in: PSHAL 19 (1882) blz. 432-435.
- (7) Habets, blz. 35.
- (8) In deze tekst is sprake van de grens die via de Bergergracht, naar een linde op de Aekerstraat loopt. Deze linde stond op de plaats waar Heer en Bemelen aan elkaar grensden. Deze linde wordt vermeld als grensmarkering (Habets, blz. 45-46) hoewel dit niet helemaal correct was (Habets, blz. 45 en 49-50). De weg die vanaf dat punt naar Berg ging droeg de naam Weg naar Berg (vanuit Heer). Dat hier de omschrijving 'gracht' werd gebruikt is niet verwonderlijk omdat de Bemelergrubbe er, iets oostelijker, op uit kwam.
- (9) Rijksarchief in Limburg, 01.075 (LvO) nr. 7212.
- (10) RAL, 01.075 (LvO) nr. 7212. Franquinet, blz. 370 vermeldt dit gegeven zonder aan te geven waar hij het vandaan had.
- (11) RAL, 01.075 (LvO) nr. 7212. Franquinet, blz. 370 vermeldt dit gegeven zonder aan te geven waar hij het vandaan had.
- (12) Gemeente Archief Maastricht, inv. 1119, door J. de Lorn. Gepubliceerd in: W. Mes, J. Snackers, W. Veldman, Amby, in de reeks Maastrichts silhouet, deel 6, Maastricht, 1998, blz. 14.
- (13) Oberdorff, Theo en Maxime Niesten, Meerssen, impressies uit het rijke verleden van een gemeente, Meerssen 1994, blz. 125-127.
- (14) Van de Venne, blz. 177.
- (15) Van de Venne, blz. 178.

Segeundersj, kerkesvollek en aander vraeme.

Gèr Wijts.

Dat waor mich get vreuger wie v'r d'n iersjte Chinees zaoge. Veer es kleijn keender loerden ós de aoge oét. Geelgekleurde luj hawwe v'r nog noets gezeen. En toen op èns koume die met olieneutsjes langs de deur. Pindaas hède dat en die luj repe van pinda pinda, lekka lekka. In China ging 't dow zoe sjlech tot vööl mansluj van dao moonsterde op e vrachsjeep nao Holland en heij de kos verdeende mèt olieneutsjes en teng teng te verkaope. En daovaan kóste ze indertiéd ouch nog hön gezin in China onderhawwe, zoe good stjing oze gäöle toen !

Dao kaom toentertied vööl vraem vollek langs de deur. Mèt kerpètte en zoe. Dat waore van die gael geteikende luj boe v'r sjoek sjoek tege zachte, mèt van die raar mótze op wie 'ne fez, of van die gekersjeerde mötskes mèt 'n flojs draan. Al hawwe de luj 't in oos sjtreke neet breid, in vraem len waor nog groeteren erremooj en van oét die len trokke de luj nao heij tow ömtot ze dachte tot heij get te verdene veel veur hön. En die trokke daan heij langs de hoezer mèt hönne mazjerang. De luj, die porselein en beeldsjes verkochte hawwe miéstaal sjoekiemötskes op. Hön waar, glaaswerrek en porslijne beeldsjes hawwe ze in pepier verpak en droge ze in 'n kóssteek euver 'n sjouwer op hönne rök. V'r vroogte oos soms aaf wie z't gaans hele. En dan ouch nog die keels die mèt eepkes roondkaome die huudsjes op de kop droge, en die bieskes keunkses lete make. Op de Kersjraot hób ich 'ns eine mèt 'ne baer gezeen aan 'n kèttel. De bies daansde ochherrem op de maot van e trömmelke en es 'r 't good deeg kraog 'r e sókkerkleuntsje. Gelökkig tot 'r 'ne moélkäörf op haw.

Dao kaome wie langer wie miejer segeundersj bedelend langs de deure. De mansluj zaoge oonvreuntelijk oet en ze waore zoe vrek wie t'r duvel. Ze waore neet lielek en droge miéstal e wit euverheume dat haawf ope sjting zoe totste hön bloete boorsj zaogs mèt van die zjwarte

haore. Ze voortte in sjoen geferniéste kerkes van eikehout en de haore van de paerdsjes die deveur lepe bloonke wie 'ne sjpiegel en ze lepe prachtig en vief mèt opgetrokke puuj, ezzof ze nao 'ne kongkoer ginge. De segeundersj ginge door veur däögenete. Ze klawde zich leenks en rechts 't graas en klie van de boere en es die dao get vaan zachte, hawwe ze ouch nog 'n groete moj. Pas mer op, aanders sjteke v'r dich vannach de boel in braand este nao de gerd dörf's goon.

Ze sjlachde ouch de kneins. Veur 't vé. En hènne, dao drejde ze n'rsj vie-zes de nek vaan öm iesten 't wis. Ouch verzamelde ze 't aajt iezet en lomele.

De sigeunerènnne in hön lang zjwarte kleijer zaoge oét es of ze geverf waore, zoe broén. En ze hawwe bekaans allemaol gouwe kèttele en brazzelète öm. Vööl devaan, veuraal de awwere, roukde. En ze hawwe altied get kleijn keender bee zich. Veur mètleij te bezörrege. Mèt of zoonder sijnótsneuze mé miéstaal mèt ! Daan luusde ze get miejer vaan de luj. Es ze zich 'n boterham vroge veur ziech en en de kinder, koume ze beej ós aan geijn gesjlote deur. Mé ze vroge ouch veur sénte en dao hawwe de miéste luj van Hier ouch mankasie aan. Ze koume altied euverdaag es de mansluj neet toés waore vaan 't werrek en daan zachte ze de vrowluj en passaant de woerheid (haandleze).

Wie v'r èns aan 't koffiedreenke waore sjmiddles, en iech ging ope doén wie 't klopde - iech zal 't noets vergete - sjloop zoe e zjwert vrommersj langs mich door, veur ich 't in de gate haw. Euver d'n here zoe de keuke in. Ze zaog 't broed op de taofel ligke en de boter, boe ze natuurlijk get van kraog veur de twie tróppe van kinder die ze bee zich haw. Mèt nog get drop ocherrem.

De krak haw in 'ne wisj gezeen wat v'r in de kraom hawwe. Ouch tot d'n towbaksbuugel van Pa op de sjow laog. Medemsje, zag de zjwarte tegen moéder, medemsje es d'r mich e piepke sjtoppe laot, lees ich uuch de haand. Mé Moéder waor 'n braaf vrow en heel zich aan wat de pesjtoer op de praeksjtool gezag haw: "hajt uuh neet op mèt die luj, die douge neet". Mé toch nuijsjierig wat die zègke wow, gaof ze de zjwarte toch e struijfke towbak, genóg veur eijn piep en die pakde de haand van Moéder en ze zag häör wat gebäörd waor en veursjpelde häör de gaanse levensloup van häör keender en de maan. Veer zowwe

allemaol aajd weure, mé ein van de keender dao zow moéder neet vääöl plezeer van höbbe, ze waes 't keend aan.

Later haet Moéder dat nog déks aangehaold, want zag ze: "Aal wis dat vrommersj wat gebäörd waor en wat zow kome." En jaore later zag ze nog èns: "Vääöl wat die zjworte miech gezag haet is oétgekome. Wie is 't in Godszjussesnaam mäögelyk. En ouch tot aal weer tegooj zow kome."

Dao gong eigelyk geine bee ós van de deur aaf, of 'r haw get gekrege. Alwaor 't mer 'n sjnei broed of 'nen hawve sént. En dat deeg 'nen erreme mensj nog pijn in z'n bäörsj in dein tied. Want in de dertigjaore jaore waor 't krie leve.

Sjieresjliépersj, sjoonlappersj of lomeliekriemersj, sjowevaegersj, aajdiézerluij of kerpètteverkuipers kome neet mie langs de deur. Och jé, 'ne sjlachter ouch neet mie en zjus nog 'nen eenkele bekker en die van d'n ncrv zién ouch al zéldzaam aan 't weure !

Stichting
Heemkunde Heer

Inschrijvingsnr. K.v.K. 140583

Secretariaat:
Hoogveerlinxstraat 113
6211AP Maastricht.

Heer-Maastricht, Januari 2004

Onderwerp: Verschijning van verdere uitgave van 't Äörke.

Geachte heer / mevrouw,

Bijgaand treft u het vierde nummer van de jaargang 2003 aan. Zoals uit vele reacties van abonnees is gebleken, en dat erkennen wij, veel te late verschijning. Helaas.... U zult met ons begrijpen dat het samenstellen van een dergelijke uitgave een moeilijke aangelegenheid begint te worden. Het aantal leden die elke keer weer het boekje moeten samenstellen begint te klein te worden. Daardoor stagneert het op tijd verschijnen van deze boekjes. Bestuur en leden hebben dan ook besloten om na het uitkomen van deze uitgave voorlopig te stoppen met de uitgave van een nieuwe jaargang. Daardoor treft u ook geen acceptgirokaart aan om uw abonnementsbijdrag te voldoen. De vereniging gaat verder met haar Heemkundige taken, de geschiedenis van de eigen omgeving te onderzoeken. Wij danken u voor het in ons gestelde vertrouwen.

Met vriendelijke groeten

W.Eggen, Voorzitter tel. 361 24 05

Piet Wetzels Secretaris tel. 321 92 37